

KÖZVETLEN JÓZANSÁG

Jordan Peterson: *12 szabály az élethez.*

Így kerül el a káoszt!

■ A népszerű lélektan, még inkább a(z ön)menedzsment korszakában élünk. Nem szenvedünk hiányt önsegítő könyvekben. Ott sorjáznak legjobb könyvesboltjaink polcain. Nyugodt szívvel beszélhetünk iparágról: a könyvsorozatoktól kezdve a munkafüzeteken át a komoly áron különböző kurzusokat, képzéseket kínáló cégekig. Mindez valós emberi igényre utalhat. Vajon miről lehet szó?

Nos aligha változtak életkörülményeink oly óriási sebességgel valaha, mint manapság. Az iram az újkor elejétől fogva csak fokozódik. Nyugati kultúránk és civilizáciánk értékrendje – a felvilágosodás szellemisége, zsidó-keresztény vallási hagyományunk vagy akár görög-római örökségünk – pedig nem egyszerűen megkérdőjeleződött. Különösen az első kettő folyamatos értelmiségi ösztűz alatt áll. Tőlünk Nyugatra – Nyugat-Európában és Észak-Amerikában – a minden múlt értéket lebontani kívánó posztmodern dekonstrukció nem csak akadémiai körökben fejt ki eredményesen hatását. A közelmúlt eseményei megmutatták, hogy nyugati politikusok és közhivatalnokok akár valóban válságos pillanatokban sem mernek jogos nemzeti érdekekre, önvédelemre hivatkozni. Az európai történelem közelmúltja miatt érzett büntudat – gyökereznek ez akár a gyarmatosításban (Nagy-Britannia), a nemzetiszocializmus rémtetteiben (Németország) vagy a kétes II. világháborús szereplésben (Svédország) – szemmel láthatólag máig bénítóan hat. A médiumok világát és az okta-

tást jelentősen meghatározza a tolerancia központba állítása – gyakran minden egyéb szemponttal szemben. Ayaan Hirsi Ali szomáliai származású író, egykori európai parlamenti képviselő találó megfogalmazása szerint a Nyugat nem demokráciában, hanem „emokráciá”-ban, az érzelmekek uralma alatt él: a többség szava helyett az emóciók a meghatározók, fontosabbak az érveknél. Az erkölcsi fölháborodás kifejezése önmagában hatalmat és befolyást jelent. A politikai korrektség pedig – alóla a Római Katolikus Egyház sem kivétel – vagy a Kanadában nemrég elfogadott C16-os törvény a szemünk láttára alakítja át gyökeresen a közbeszédet, és teszi csaknem lehetetlenné bizonyos kérdések értelmes fölvetését és megvitatását. Nem kell csodálkoznunk azon, hogy ez az értékválság az egyén lelki, szellemi életét is megjelöli. Az emberi személyiség kibontakozása nem folyhat egyszerűen és minden további nélkül rég bevált minták szerint. Az öntudatos modernitás végén fölerősödik az útmutatás igénye. Merre s hogyan tovább?

Korunk kihívásaira Jordan B. Peterson ideológiamentes választ kíván adni. Mindenekelőtt megfontolandó, hogy a lélek orvosáról van szó. Hosszú évekig a torontói egyetemen kutató és oktató pszichológusok közül egyedül Petersonnak volt klinikai praxisa. Olyan ember ő, aki a meghallgatás és empátia képességét felelősségteljesen gyakorolja. E vonása, a nyugati világ mai közéleti-kulturális vitáit, nyilvános közbeszéd-

ének átlagos színvonalát tekintve véve már önmagában figyelmünkbe ajánlja e szerzőt.

Másik figyelemre méltó vonása: ő maga személy szerint bevallottan alkataban sok szempontból szabadelvű. Szerinte az ilyesfajta beállítottság – akárcsak a konzervatív hajlam – bizonyos mértékig személyiségfüggő. A szabálykövető vagy a kreatív, a lelkiismeretes vagy az alkotó személyiség-típus egyaránt értékes. A nagyrészt belőlük következő liberális és a konzervatív etikai-politikai beállítódás pedig másra és másra tesz figyelmessé bennünket. A teljes igazságot egyikünk sem látja. Épp ezért kell beszélnünk egymással. Peterson pedig nemcsak beszél erről, hanem valóban szóba is áll – gyakorlatilag mindenkiivel. Szemmel láthatólag igyekszik előítéletek nélkül közeledni mindenkihez. Mégsem adja föl a saját maga által fölismert értékeket s a reményt, hogy ezeket közvetítheti kortársainknak. A szerző vélhetőleg azért jelenhet meg sokak szemében kimondottan fenyegető „jobboldali” színben, mivel a nyugati világ közbeszéde balra tolódott. S az utóbbi oldalon sokszor az is megbocsáthatatlan bűnnek tűnik, ha valaki szóba merészel állni a másik oldallal... Ugyanakkor a kanadai pszichológus tudatosan kihívást intéz mindkét oldalhoz, mindenféle emberhez. Petersonnak akadnak kimondottan baloldali, liberális, szekuláris dialóguspartnerei (pl. Dave Rubin Kaliforniából), sőt van hallgatója a „transgender” táborból.

A torontói pszichológus alapvető belátása szerint a valóság káosz és rend, termékenység és folyamatoság, kreativitás és rendszerezés, szabadság és intézmények, kezdeményezőkézség és hűség, meglepetés és megbízhatóság kölcsönös játéka. Mindkét oldal szükséges, ugyanakkor mindkét oldal egyoldalúság veszélyes: a káosz fenyegető zűrzavara és az

eleven életet beskatulyázó és megfojtó rend egyaránt. A valóság olyan, akár egy jobbra-balra tekeredő óriáskígyó. Nekünk pedig a mozgásban lévő kígyó hátán kell maradnunk. Az életben rugalmasnak kell lennünk, ugyanakkor állandóan érzékeny és törekeny egyensúlyra kell törekednünk.

Peterson „vallásos” volta kimondottan izgalmas kérdés. Az az érzésünk támadhat, hogy evvel kapcsolatban már-már szinte ködösít. Gyermekkora vidékének protestantizmusát fiatalon maga mögött hagyta, majd felnőtt fővel kezdett el foglalkozni a vallással. Gyülekezetbe, templomba biztosan nem jár, ugyanakkor a hagyományos keresztény jelképek és értékek mélyreható, értő elemzését adja bevallottan saját lélektani szempontjaiból kiindulva.

Robert Barron los angelesi római katolikus segédpüspök, hazájában ismert médiafigura találó jellemzése szerint Peterson álláspontja kanti: Isten fogalma erkölcsi törekvéseink ómega pontjaként lényeges számára. Peterson Immanuel Kanthoz való kapcsolódását talán legegyszerűbben Viktor Emil Frankl munkásságán keresztül érthetjük meg. A bécsi pszichológusra, a soah túlélőjére és a logoterápia megteremtőjére Peterson valóban elismerőleg hivatkozik. Kant és Frankl ugyanazon európai, zsidó-keresztény kultúrkör örökösei voltak. Lényeges antropológiai és erkölcsi kérdésekben nagyon hasonlóan gondolkodtak. Mindketten az újkori tudományos gondolkodás okozta megárázkodtatáson túllépve, a tudományt mégsem félresöpörve akarták újragondolni az embert, megőrizve annak szabadságát és méltóságát. Kant szemhatárát a felvilágosodás korának filozófiája és teológiája, valamint a newtoni eredetű természettudomány; Franklét a 19–20. századi természettudomány (elsősorban az orvostudomány és a lélekvédelem), továbbá a fenomenológiai filozófia

(elsősorban Max Scheler) határozta meg. Kant minden igyekezete ellenére sok szempontból a racionalista filozófia, illetve a tudományos elméleti gondolkodás foglya maradt, míg Frankl sikeresen haladta meg azt a fenomenológiai beállítódás segítségével. Franklhoz hasonlóan a torontói professzor ugyancsak az értelmes és felelősségteljes élet pszichológusa. Akárcsak Kantnál, nála is az emberi személy szabadsága és méltósága forog kockán.

Peterson újdonsága, hogy a freudi eredetű terápia mellett támaszkodik Carl Gustav Jung és Jean Piaget munkásságára, az idegtudomány, az evolúciós pszichológia, sőt a társadalom- és közgazdaságtudomány legújabb eredményeire. Ezen fölkészültsége teszi őt képessé arra, hogy sokszor hagyományos csengő életbölcseseit korszerű nyelven és hitelesen fogalmazza meg. Peterson ugyan nem volt személyesen részese a 20. század vívővatarainak, viszont a békés Kanada állampolgáráként évtizedeket szánt életéből arra, hogy koncentrációs táborok és totalitárius rezsimek tragédiájának erkölcsi tanulságát megértse.

A kanadai pszichológus meggyőző erővel mutatja be, hogy az istenfogalom életünkben valóban hatékony erkölcsi posztulátum. A YouTube-on követhető előadásorozataiban bibliai történetek újszerűen tanulságos elemzését adja. Könyve támaszkodik az Ó- és az Újszövetségre egyaránt – Isten és Jézus Krisztus mellett előkerül benne például a teremtés, a vízözön, a kivonulás, Ádám és Éva, Káin és Ábel, Mária, a Sátán. Peterson mondanivalója a keresztény hagyományba beilleszthető, a vallását a

mai világban gyakorló kereszténynek pedig kimondottan segítségére van. E megközelítésben ugyanakkor a Biblia embert megszólító és őt szerető, tőle viszontválaszt váró Istene háttérbe szorul. Jellemző módon a könyv többször szól az áldozatról (sacrifice), az imádságban megvalósuló istenkapcsolat azonban korántsem kap ilyen hangsúlyos tárgyalást. Jóllehet Peterson tisztában van a vallásos élmények és a misztika fontosságával. Számára Isten mégis elsősorban inkább nemes posztulátum, semmint szerető személy.

Ritkán olvasok lélektani könyvet. Petersoné kicsit túl van írva. Tartalma azonban leköt, szókimondása örvendetes, józan közvetlensége lefegyverző, műveltsége lenyűgöző. A szerző tisztában van avval az ősi bölcsességgel, hogy erkölcsinken önmagában egyetlen elvont szabály sem képes javítani az értékeket az életben megtestesítő, kézzelfogható példák híján. Egy-egy szabály megfogalmazása után a fejezetek éppen erre vállalkoznak: a valós életből vett történetek segítik a gondolatmenetet, amely a fejezet végén tér vissza a szóban forgó szabályhoz. A nyitott, kitartó olvasó nemcsak szellemi kihívásokra, hanem mély, igaz gondolatokra találhat a könyvben, melynek sikere mindenképpen elgondolkodtató. Még akkor is, ha kapásból úgy gondoljuk, hogy lényeges dolgokban nem lehet igaza. Hiszen amint arra Peterson 9. szabálya figyelmeztet: érdemes azokkal ütköznünk, akikkel első hallásra nem értünk egyet. Máskülönbén hogyan tanulhatnánk valami újat?

Bakos Gergely